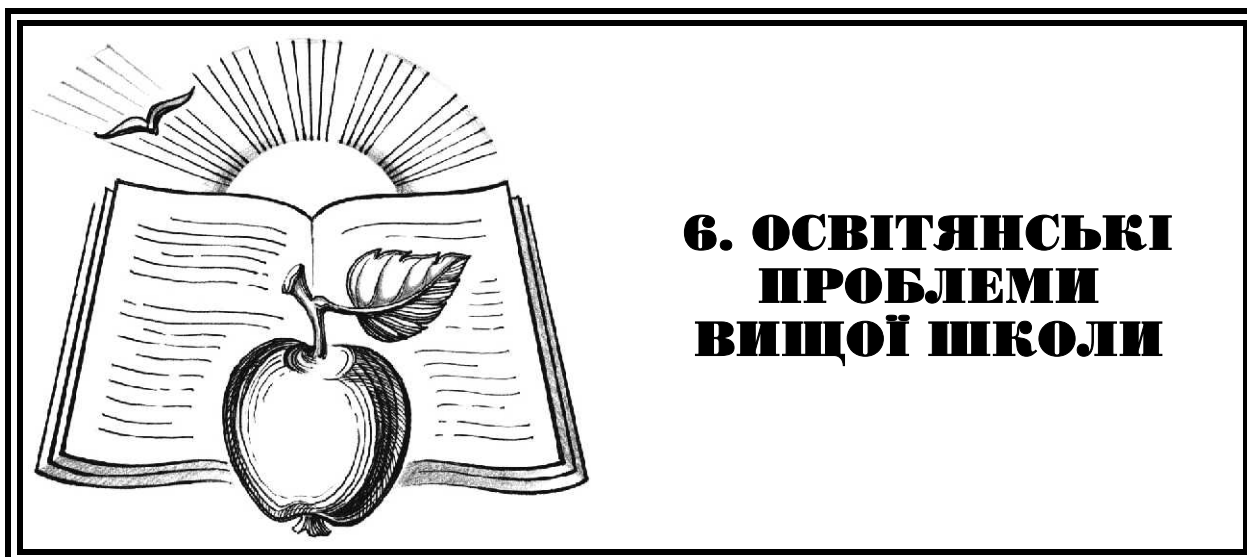

6. ОСВІТЯНСЬКІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 330.342: 303.725.2

*Проф. Б.В. Кульчицький, д-р екон. наук –
Львівський НУ ім. Івана Франка*

ФІЛОСОФІЯ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ ІВАНА ФРАНКА

На основі аналізу економічно-філософських праць Івана Франка висвітлено погляди видатного українського мислителя на проблеми людської діяльності, економічних систем суспільства, суспільно-економічного прогресу та його закономірностей. Автор обґрунтовує думку про актуальність і конструктивність економічних ідей Івана Франка на порозі ХХІ ст.

Ключові слова: економічні системи, методологічні підходи, системні трансформації, порівняння економічних систем.

Prof. B.V. Kul'chyts'kyi – Lviv National University after Ivan Franko

Philosophy of economic systems in scientific heritage of Ivan Franko

On analysis base of economic-philosophical Ivan Franko transactions elucidated the looks of remarkable Ukrainian thinker on problems of human activity, economic society systems, social-economic progress and his conformities to natural laws. Author substantiate thought about actuality and constructive of economic Ivan Franko ideas on threshold of XXI a.

Keywords: economic systems, methodological approaches, system-formatted transformations, comparisons of economic systems.

Серед найпомітніших постатей української економічної думки кінця ХІХ – початку ХХ ст. належне місце посідає видатний мислитель Іван Франко. Традиційним є сприйняття Івана Франка як письменника, поета, літературного критика і громадського діяча. Проте ця постать настільки колоритна й багатогранна, що маємо всі підстави говорити про Великого Каменяра як про вченого, науковця європейського рівня і масштабу, який, будучи енциклопедичним розумом своєї епохи, добре знав основні напрями у розвитку економічної, філософської та соціологічної науки. Перу Івана Франка належить ціла низка фундаментальних досліджень з філософії економіки, економічної історії, політичної економії, теорії економіки, економічної та загальної соціології. У своїх працях вчений висвітлює багато різноманітних проблем

методології економічної науки, а також теорії і практики соціально-економічного розвитку. І коли узагальнити основні ідеї статей мислителя, присвячених з'ясуванню економічних відносин у суспільстві, то, мабуть, можна стверджувати, що головними наскрізними проблемами його наукової спадщини є проблеми людини, її діяльності, філософії економічних систем суспільства, суспільно-економічного прогресу, пошук закономірностей еволюції суспільства та рушійних сил економічного розвитку [1].

Іван Франко, досліджуючи у праці "Наука і її взаємини з працюючими класами" предмет і місце економічної теорії у системі наук, її практичне значення у суспільстві, логічно виходить на проблеми людини, праці, людського щастя та інтеграції наукового знання навколо економічної науки. З цього приводу він підкреслює: "...суспільна економія, тобто наука про суспільне господарство... є найважчою і найважливішою з усіх, які ми пізнали дотепер, тому що досліджує між іншим причини злиднів і багатства людей; вчить про працю, про плоди праці та їх розподіл; одним словом, показує нам життя людини в її щоденній повній сфері із всіма її потребами. Для свого пояснення вона потребує всіх інших наук, а вони повинні їй служити матеріалом. І тільки наскільки яка наука має з нею зв'язок, настільки й можна таку науку називати корисною. Безперечно, ця наука (суспільна економія) має найбільше значення для працюючих класів, бо вчить, що єдиною основою людського щастя і добробуту є праця" [4, с. 37-38].

Вважаючи остаточною метою науки людину та її благо, український мислитель роздумує про суть науки та її взаємозв'язок з працею у контексті людської діяльності, спрямованої на досягнення щастя: "...справжня наука повинна сповняти дві неодмінні умови: вчити нас пізнавати закони природи і вчити користати з цих законів, уживати їх у боротьбі з тією ж природою. До того ж є дві сторони науки: знання і праця – праця, звичайно, корисна передусім для загалу, а вже потім і для самої працюючої людини... Людина споконвіку прагне до однієї мети – до щастя. Того щастя вона досягне аж тоді, коли наука і праця зіллються до неї воедино; коли всяка її наука буде корисною працею для суспільства; а всяка праця буде виявом її розвинутої думки, розуму, науки. І народи тільки тоді зможуть досягнути щастя і свободи, коли всі будуть вченими працівниками, тобто коли кожний буде розвинутий розумово, по можливості якнайвсебічніше, і коли кожен буде у змозі використовувати свої сили на добро загалу і на добро своє власне" [4, с. 32-34].

Проблема людини розкривається у науковій творчості Івана Франка у контексті економічної системи суспільства, на основі аналізу суспільно-економічного прогресу, пошуку його об'єктивних закономірностей та рушійних сил. Вчений у своїй економічній філософії акцентує увагу на діяльній природі людини. Про це йдеться у праці "Поза межами можливого", де Іван Франко розглядає суспільно-історичний процес як еволюційний, поступальний розвиток, що відбувається за об'єктивними законами, а людину оцінює як суспільну істоту, котра є суб'єктом пізнання, діяльності, творчого перетворення світу і самої себе. При цьому застосовується системний метод дослідження і обґрунтовується ідея про соціальну активність як основу безмежного

розвитку цивілізації у її економічному і духовному вимірах: "Ціла історія нашої цивілізації, матеріальної і духовної, се не що інше, як поступенне, систематичне і ненастанне відсування, віддалювання границь неможливого. Те, що було неможливе нашим предкам, від чого їх руки і їх думки відскакували, як від скляної гори, се для нас показується зовсім можливим і навіть взглядно легким до виконання" [4, с. 277].

У праці "Мислі о еволюції в історії людськості" Іван Франко обґрунтовує власну концепцію економічного і соціального прогресу, виходячи із загальної теорії еволюції, яку мислитель розуміє як хвилеподібний процес, що має місце і у природі, і у суспільстві. З цього приводу він зазначає: "В понятті еволюції містяться поруч себе і понад собою два супротивні процеси: поступ наперед і поступ назад. Поступ наперед є проявою первісною, переважаючою і нормальною: поступ назад – проявою пізнішою і хворобливою" [4, с. 129].

Оскільки на початку ХХ ст. ще був популярним марксизм, то не дивно, що український мислитель був глибоко обізнаний з цією теорією. Він будує свою економічну концепцію людини і суспільства, часто полемізуючи з ідеями К. Маркса, Ф. Енгельса. Більше того, Івану Франкові, як справжньому генієві науки, прозорливому вченому вдалося розкрити внутрішні теоретичні суперечності і довести неспроможність цього вчення за багато десятків років до того, коли сама практика втілення цієї теорії показала її економічну неефективність і політичну антигуманність. З'ясовуючи рушійні сили суспільно-економічного прогресу, Іван Франко піддає критиці марксистську ідею про класову боротьбу як рушій історії людства. Вчений шукає ключ до розкриття проблеми людини, глибинного сенсу філософії економічних систем суспільства і заперечує економічний детермінізм, фаталізм, називаючи рушійними силами економічного і соціального прогресу комплекс фізичних і духовних потреб людини. Про це йдеться у фундаментальній праці "Що таке поступ?" (1903 р.), яка стала справді епохальною у становленні і розвитку вітчизняної теорії економічних систем суспільства, застосуванні цивілізаційних критеріїв до оцінки прогресу людства. Розкриваючи механізм прогресу цивілізації, Іван Франко зазначає, що, по-перше, "...не весь людський рід поступає наперед...", по-друге, "...поступ не йде рівно, а якось хвилями...", по-третє, "...той поступ не держиться одного місця, а йде, мов буря, з одного краю до другого, лишаючи по часах оживленого руху пустоту та занепад" [4, с. 309]. У цій же праці український мислитель на основі теоретичного аналізу "Енгельсової народної держави" приходить до висновку, що така "народна держава" не витворила б раю на землі, а була б у кращому разі великою перешкодою для справжнього поступу, економічного і соціального прогресу [4, с. 328].

Аргументована критика марксистської концепції еволюції економічних систем суспільства, прогресу людства міститься у праці "Питання жолудка й питання прав політичних". Іван Франко вважає, що підхід К. Маркса до проблеми переходу від одного суспільного ладу до наступного дещо спрощений, навіть фантастичний. Наш вчений пише, що марксисты "...говорили про якийсь остаточний, майже елементарний переворот, коли розвій капіталізму дійде до того ступеня, що весь капітал буде сконцентрований в руках нечис-

ленних власників, а цілі маси народу будуть вивласнені та зіпхнені в ряди пролетаріату, але разом із тим зорганізовані та усвідомлені, готові до зреалізування соціалістичного ідеалу. Що й ся концепція майбутнього розвитку грішила деякою фантастичністю, не беручи в рахунок деяких важких сторін людської природи та історичних традицій, се тепер не підлягає сумнівові" [3, с. 226].

Проблема людини розкривається Іваном Франком у контексті взаємодії економічного і соціального, економічного і національного аспектів прогресу. На відміну від марксистів, які вважали національне питання другорядним, український мислитель приділяє йому велику увагу. Тут можна говорити про деяку еволюцію поглядів Івана Франка. Виступаючи спершу як федераліст, послідовник М. Драгоманова, Іван Франко зрештою приходить до висновку, справедливості якого підтвердить історія, що він насамперед українець, а вже потім соціал-демократ. Тобто йдеться про деяку світоглядну традицію пошуку наукової істини в ділянці української духовності з окресленням її самобутньої цінності, яка є традицією пізнання народом самого себе, неодноразово перервана в історії через втрату українських соціонормативних структур [2, с. 19].

Підсумовуючи висвітлення проблеми людини, закономірностей трансформації економічних систем суспільства у науковій спадщині Івана Франка, можемо стверджувати, що він є одним з найвидатніших українських соціальних філософів та економістів, який зумів органічно синтезувати здобутки європейської економічної науки і досягнення вітчизняної економічної культури. При цьому йому, палкому патріоту України, вдалося зберегти виваженість науковця, об'єктивність економічного аналізу, що дає підстави говорити про Івана Франка як про національного генія і, водночас, мислителя європейського, світового рівня і масштабу, світоча суспільно-економічного прогресу.

Література

1. Кульчицький Б. Філософія економічної історії України і становлення національної економіки// Україна на шляху до ринку: Вісник Львів. ун-ту. Сер. економічна. – Львів: Світ, 1998, , вип. 28. – С. 29-32.
2. Кульчицький О. Основи філософії і філософічних наук. – Мюнхен-Львів: УВУ, 1995. – 164 с.
3. Франко І.Я. Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1985, т. 44. – Кн. 2. – 767 с.
4. Франко І.Я. Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1986, т. 45. – 574 с.

УДК 330.83

Доц. О.С. Вербова, канд. екон. наук – Львівська КА

НАЦІОНАЛЬНЕ АГРАРНЕ ПРОСВІТНИЦТВО ТА ШКІЛЬНИЦТВО У ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ ВПРОДОВЖ 1848-1944 РОКІВ

Проаналізовано основні етапи майже столітнього поступу західноукраїнського аграрного просвітництва та шкільництва (1848-1944) як органічної складової національно-інституційної самоідентифікації.

Ключові слова: національно-інституційної самоідентифікація, західноукраїнське аграрне просвітництво та шкільництво.